

ської Армії / В. Верстюк // Український історичний журнал. – 2012. – №3.

5. Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / Упоряд. Б.З. Якимович. – 4-те вид., змін. і доп. – Львів: Світ, 1992.

6. Кедровський В. 1917 рік. Спогади члена Українського військового генерального комітету і товариша секретаря військових справ у часі Української Центральної Ради. – Вінніпег, 1967.

7. Український національно-визвольний рух: Березень-листопад 1917 року: Документи і матеріали. – К., 2003.

8. Щусь О.Й. Всеукраїнські військові з'їзди. – К., 1992.

ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ПОЛІТИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

ПОДКОВЕНКО Тетяна Олександрівна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Революційні події 1917 року відкрили якісно нову сторінку в історії українського народу та дали поштовх активним державотворчим процесам. Діяльність Української Центральної Ради стала визначальним етапом періоду відродження української державності початку ХХ століття. Поряд з проблемою визначення національно-державного статусу, об'єктом постійної уваги з боку керманців Центральної Ради було питання статусу національних меншин, що проживали на її території, оскільки, відповідно до статистичних даних, на початку 1917 року в Україні проживали представники 20 національностей. Найчисленнішими меншинами були росіяни, євреї, поляки, загальна їх частка в населенні перевищувала 25% [1]. Об'єктивним було усвідомлення необхідності залучення до державного будівництва широких верств населення, у тому числі і національних меншин. Реально це було можливо здійснити тільки за умови проведення демократичної національної політики.

Саме тому проблема визначення правового статусу національних меншин, забезпечення їх права на самовизначення небезпідставно постала у багатоетнічному суспільстві. Як стверджується сучасними науковцями, питання про збереження та реалізацію національної ідентичності кожної з етнічних груп – це, насамперед, питання про формування цілісного й узгодженого поля законодавчого захисту цілої низки колективних та індивідуальних прав національних меншин. Мирне співіснування народів у багатоетнічному суспільстві, його нормальне функціонування визначається поєднанням різноманітних чинників: економічних, соціальних, політичних, релігійних, культурних, історичних та правових [2].

У статті «Народностям України» М. Грушевський зазначав: «Повнота національного життя, котрої ми добиваємось для українського народу, не повинна затоптати інших

народностей і обмежувати їх значення до свобідного розвитку своєї культурної і національної стихії... Ми виступаємо рішуче проти всяких заходів, звернених на те, щоб порізнити нас з нашими співгромадянами інших народностей» [3].

Міжнаціональні відносини стали одним із суттєвих аспектів процесу державотворення в Українській державі, що зумовило потребу створення належних умов для розвитку та взаємодії національних культур, їх тісної взаємодії у державотворенні. Ідея та необхідність такої взаємодії була проголошена уже з самого початку діяльності УЦР універсалами, в яких знайшли відображення пріоритетні напрямки національної політики того часу.

І Універсалом Українська Центральна Рада проголосила широкі національно-персональні та національно-культурні права народів, які мешкали в Україні і, насамперед, найбільших громад – росіян, євреїв, поляків. Це відображало не лише політичне представництво національних меншин у складі УЦР, а й спробу належного відображення їх інтересів в органах виконавчої влади. Зокрема, при утворенні 17 червня 1917 р. Генерального Секретаріату, у його структурі було передбачено окремий підрозділ – секретарство з національних справ на чолі з С. Єфремовим.

Основні напрямки діяльності Секретарства з національних справ були визначені в Деклараціях Генерального Секретаріату від 27 червня і 29 вересня 1917 р. Якщо у першій з них мету роботи Секретаріату вбачав в об'єднанні національностей для боротьби за автономно-федералістський лад Росії, скликання з'їзду представників народів Росії, то в другій уже йшлося про захист національних меншин від юридичних і фактичних обмежень у громадянських і політичних правах, сприяння у функціонуванні національних організацій, створенні інформаційного відділу.

Практична реалізація таких завдань покладалася на секретарства з єврейських, польських і російських справ (у подальшому міністерства), які були сформовані в цей період відповідно до § 4 Статуту Генерального Секретаріату, ухваленого 16 липня 1917 р. Однак, цей документ не був схвалений Тимчасовим урядом. В той же час, затвердженою замість нього «Тимчасовою Інструкцією Генеральному Секретаріату Тимчасового Уряду на Україні» підтверджувалася необхідність функціонування в цьому виконавчому органі названих вище державних органів. В їхній структурі діяли департаменти (відділи) з питань освіти, національного самоврядування, права, допомоги росіянам тощо. Найактивніше виявило себе Секретарство з єврейських справ. Прикладом цього може слугувати ухвалення УЦР 2 грудня 1917 р. Закону «Про єврейські громадські ради», Закону «Про єврейську вчительську семінарію» (квітень 1918 р.).

Наступним кроком щодо забезпечення прав національних меншин стала спроба врегулювання використання їхніх мов у державній сфері. Зокрема, Статутом Генерального Секретаріату передбачалась можливість публікації правових актів російською, єврейською, польською мовами, що й практично виконувалися в подальшому. Слід зазначити, що така діяльність проводилась досить послідовно. Так, відповідно до статті 52 Закону «Про вибори до Установчих Зборів УНР» списки кандидатів склалися українською мовою, проте могли доводитися до відома громадськості й «місцевими мовами» [4, с. 419]. Крім того, зі створенням Генерального Секретаріату діловодство почало здійснюватися українською мовою з публікацією законодавчих документів паралельно російською, єврейською та польською мовами, що забезпечувало доступність змісту правових актів для населення.

Прийняття Закону «Про національно-персональну автономію» 9 січня 1918 р. стало підтверджуючим фактом демократичних намірів УЦР. Закон передбачав право національних меншин «на самостійне влаштування свого національного життя. Це є невід'ємне

право націй і ні одна з них не може бути позбавлена цього права, або обмежена в ньому» [5, Арк.17-17 зв.]. У невеликому за обсягом Законі закріплювалося право національно-персональної автономії як право на самостійне влаштування свого національного життя, здійснюване через органи Національного союзу, влада якого поширюється на всіх його членів незалежно від місця їх проживання у межах УНР. Це є невід'ємне право нації і жодна з них не може бути позбавлена цього права або обмежена у ньому [6, с. 3]. Право на автономію автоматично визнавалося за трьома найбільшими національними групами – росіянами, євреями і поляками. Білоруси, чехи, молдавани, німці, татари, греки і болгары могли одержати це право за умови, якщо їхні петиції у цій справі зберуть щонайменше 10 тисяч голосів. На Генеральний Суд покладался розгляд поданих заяв на публічному засіданні не пізніше шести місяців з моменту надходження відповідних заяв. Передбачалося створення «національних кадастрів», куди б поіменно записувалися представники тієї чи іншої національності. За кожним громадянином зберігалося право як включення в даний кадастр, так і виключення з нього на основі заяви про неналежність до даної нації. Створені таким чином Національні союзи, відповідно до Закону, користувалися правом законодавства і управління в межах компетенції, яка визначалася постановою Установчих зборів даної нації. І тільки Національному Союзу належало виключне право представляти дану націю перед державними і громадськими установами.

Однак, як свідчать архівні матеріали, на практиці цей Закон не мав одностайної підтримки серед населення. З одного боку, це було визнання і законодавче закріплення права кожної нації на самостійне влаштування свого життя, збереження національної самобутності, культури, всебічний і рівноправний розвиток поряд з іншими націями. З іншого боку, укладення обов'язкових поіменних списків викликало незадоволення цим Законом, зумовлювало і певні труднощі щодо внесення до відповідних списків (небажання визнавати себе національною меншиною, проблеми практичного здійснення такого запису через відсутність належного сполучення). В результаті виникла складна ситуація із зрусифікованими українцями, які не бажали поривати з російською культурою і в той же час не хотіли віднести себе до національної меншини. Ще Д. Дорошенко вказував на проблему, яка полягала в тому, що «виділяти окремо від українського населення великоруське населення – справа нереальна, через величезну кількість останніх. Всі вони зовсім не хотіли визнавати себе на Україні за якусь «національну меншість», а в обмеженні російських культурних впливів й зрості українства бачили занепад культури взагалі» [7, с.270-271]. Окрім того, з усіх названих у Законі національних меншин тільки поляки прагнули здобути національно-персональну автономію. Така суперечлива ситуація тільки загострювала міжнаціональні відносини та неоднозначне ставлення до Центральної Ради.

Своє подальше законодавче закріплення дане питання отримало і в Конституції УНР від 29 квітня 1918 року. Конституція УНР гарантувала націям право на впорядкування своїх культурних прав через організацію в національні союзи, тобто право на національно-персональну автономію. Розділ VIII Основного закону – «Національні союзи» – повністю включив положення Закону «Про національно-персональну автономію», який ще раніше був затверджений Українською Центральною Радою.

Питання забезпечення прав національних меншин було одним із пріоритетних у державній політиці УЦР. Серед основоположних завдань визначалось визнання рівності усіх націй і народностей, забезпечення їх прав, пропорційне представництво національного складу населення українських земель у Центральній Раді та органах виконавчої влади, збереження та розвиток національної мови, культури, національно-персональна автономія, забезпечення фінансової підтримки національним організаціям та установам.

Керманічі УЦР розуміли значимість та практичну необхідність правового регулювання етнонаціональних відносин у поліетнічній державі, про що свідчать наполегливі теоретичні пошуки, які набули правового оформлення в Універсалах, Конституції УНР і Законах «Про національно-персональну автономію», «Про громадянство УНР», «Про реєстрацію громадянства УНР».

Таким чином, УЦР вдалося зробити помітні кроки на шляху створення правового фундаменту державної етнополітики. Звичайно, належно унормувати правовий статус національних меншин за такий короткий період функціонування УЦР практично не було можливо. Оскільки існуючі проблеми внутрішнього протистояння різних політичних сил, постійної загрози зовнішньої інтервенції не давали змоги реалізувати основні завдання щодо забезпечення прав національних меншин.

Список використаних джерел:

1. Макаренко Т.П. Національна політика Центральної Ради в умовах незалежності УНР (січень – квітень 1918 р.) / Т.П. Макаренко // Історичні записки. Збірник наукових праць. Луганськ, 2003. – 300 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-190.html>
2. Надання прав національним меншинам в Україні: актуальні проблеми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/18424/
3. Нова Рада. – 1917. – 27 квітня.
4. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2 т. – К., 1996. – 509 с.
5. ЦДАВОУ. – Ф.2592. – Оп. – Спр. – Арк.17-17 зв.
6. Права національних меншинств и граждан УНР. – К., 1918. – 26 с.
7. Дорошенко Д. Історія України (1917 – 1923). – Ужгород: Червона калина, 1932. – Т.1. Доба Центральної Ради. – 452 с.

УТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ЯК ВІХА В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНОМУ ВІДРОДЖЕННІ

РУМ'ЯНЦЕВ Вячеслав Олексійович,
*д.ю.н., професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України,
професор кафедри історії держави і права
України та зарубіжних країн Національного
юридичного університету ім. Я. Мудрого*

Багатовікова історія українського державотворення знає чимало героїчних сторінок. Важливою подією в цій історії є період після лютневої революції 1917 р., коли була утворена Центральна рада, яка поставила на порядок денний проблему національно-державного відродження України. Центральна рада, спираючись на попередню громадсько-політичну думку та програмні положення українських політичних партій, сформувала і активно домагалася запровадження в життя ідеї набуття Україною широкої